

Akseki'nin Düğmeli Camileri

The Buttoned Mosques of Akseki

Lokman TAY*

Öz: Bu çalışmada, Antalya'nın Akseki İlçesi'ne bağlı 41 köy ve 6 beldede yapılan arazi çalışması neticesinde Belenalan, Çimi, Değirmenlik, Emiraşıklar, Güçlüköy ve Hüsametlin köylerinde tespit edilen altı adet düğmeli cami incelenmiştir. Çimi, Değirmenlik ve Emiraşıklar köyleri camileri yaklaşık kare planlı; Belenalan, Güçlüköy ve Hüsametlin köyleri camileri ise derinlemesine dikdörtgen planlıdır. Camilerin tamamı içten düz ahşap tavanla, dıştan kırma çatıyla örtülüdür. Belenalan, Çimi, Güçlüköy ve Hüsametlin köyleri camilerinin yöreye özgü minareleri ahşap direk üzerine yerleştirilen ahşap bir şerefeden oluşmaktadır. Sekizgen planlı ahşap şerefelerin üzerleri külah şeklinde sonlanmaktadır. Camilerin inşa tekniği boyuna ve dikine ahşap hatıllarla takviyeli moloz taş malzemeli kuru yığma duvardır. Hatılların uçları dışarıya doğru 15-20 cm taşıntı yaptığı için bu teknik yöre halkı tarafından düğmeli duvar olarak adlandırılmıştır.

Anahtar sözcükler: Akseki, Cami, Düğmeli Duvar, Geleneksel Mimari

Abstract: In this study six buttoned mosques have been investigated at the villages of Belenalan, Çimi, Değirmenlik, Emiraşıklar, Güçlüköy and Hüsametlin, all of which were investigated in consequence of the field research conducted in 41 villages and 6 towns of Akseki in Antalya Province. While the mosques at the villages of Çimi, Değirmenlik ve Emiraşıklar exhibit a square-like plan, those at the villages of Belenalan, Güçlüköy and Hüsametlin have a longitudinal rectangular form. All of these mosques are covered by a plain wooden ceiling in the interior and externally by a hipped roof. The indigenous minarets of the mosques at the villages Belenalan, Çimi, Güçlüköy and Hüsametlin consist of a wooden balcony, that's *şerefe*, placed on a wooden pole. The tops of the octagonally-planned wooden balconies are crowned by a cone, in its shape. The construction technique of the mosques is a masonry wall of rubble stone reinforced with balks of timber arranged vertically and horizontally. Since the external ends of these timbers have been placed to project 15-20 cm from the walls, this technique is termed a buttoned wall by the local inhabitants.

Keywords: Akseki, Mosque, Buttoned Wall, Traditional Architecture

Giriş

Bu çalışmada, Antalya'ya 155 km uzaklıktaki Akseki İlçesi'ne bağlı köylerde bulunan düğmeli duvar tekniği ile inşa edilmiş camiler incelenmiştir. Arazi çalışmasında tespit edilen camilerin mimari özelliklerine geçmeden önce "*düğmeli duvar tekniği*" hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Mimaride malzeme tercihini belirleyen başlıca etkenler ekonomi, mimari gelenek ve çevresel koşullardır. Bir bölgede en rahat bulunan, sağlam ve ekonomik malzeme neyse mimaride de o tercih edilir. Toros Dağları'na kurulu olan Akseki dağlık ve ormanlık bir coğrafyaya sahiptir. Bu sebeple bölgenin yapı malzemesini ahşap ve moloz taş oluşturmaktadır. Çevresel

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Antalya. lokmantay@gmail.com

koşulların da etkisiyle bölgenin genel eğilimine uygun olarak camilerin inşasında da ahşap ve moloz taş kullanılmıştır. Düğmeli duvar ise moloz taşların arasına 50-60 cm aralıklarla atılan ahşap hatılları dikine kesen ve uçları cepheden dışarı taşan daha küçük hatılların atıldığı bir tekniktir. Hatılların uçları dışarıya doğru 15-20 cm taşıntı yaptığı için bu teknik yöre halkı tarafından “*düğmeli duvar*” olarak adlandırılmıştır (Kavas 2015, 365-389).

Çalışmamızın sınırlarını “*düğmeli duvar*” tekniğiyle inşa edilmiş camiler oluşturmaktadır. Akseki'nin köylerinde bunların dışında farklı tekniklerde yapılmış camiler de yer almaktadır. Ancak bu çalışmada sadece yöreye özgü bir teknik olan “*düğmeli duvar*” sistemiyle inşa edilmiş camilere dikkat çekilmek istenmiştir. Bu sebeple diğer camiler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu tekniğin asli halinde ahşap ve moloz taşın arasında başka herhangi bir bağlayıcı malzeme kullanılmamaktadır. Yani kuru yığma duvar tekniği uygulanmaktadır. Ancak incelenen camilerin tamamı daha sonra yapılan onarımlarda çimento harcıyla sıvanmıştır.

Bugüne kadar Akseki ve çevresine yönelik çalışmalar daha çok evler ve geleneksel mimari üzerine yoğunlaşmıştır (Kunduracı 1995; Yarar 2001; Kavas 2009; Parlak 2011; Yerli 2011; Yarar 2015, 391-401; Kavas 2015, 364-389; Tay 2016, 118-141; Sağıroğlu 2016, 49-58; Şenocak & Sağıroğlu 2016, 391-401; Sağıroğlu *et al.* 2016, 10-30; Sağıroğlu & Karayazı 2017, 12-35). Bu yayınlardan sadece birinde (Sağıroğlu 2016, 49-58) Akseki, Manavgat ve İbradı çevresinde görülen ahşap minareler incelemiştir. Camilerse çalışmanın dışında tutmuştur. Ayrıca “*Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*” (Yerli 2011) ve “*Antalya Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*” (Parlak 2011) başlıklı tezlerde de Akseki'nin köylerindeki camilere dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda Akseki'deki “*düğmeli duvar*” tekniği ile inşa edilmiş camilerin özel olarak herhangi bir yayına konu olmadığı görülmüştür.

2015 yılı ağustos ve eylül aylarında Akseki ve köylerinde yapılan arazi çalışması sırasında ekonomik sebeplerden dolayı bazı köylerin terk edildiği gözlenmiştir. Buna bağlı olarak köylerde çok sayıda yapının da (ev, cami, köy odası, okul) kaderine terk edildiğine üzülen şahit olunmuştur. Bu çalışmada en azından bugün ayakta olan düğmeli camilerin fotoğraf ve çizimlerle belgelenmesi ve bilim dünyasına sunulması amaçlanmaktadır. Ayrıca Akseki'deki düğmeli camilerin gerek mimari ve malzeme, gerekse süsleme bakımından hem kendi içinde hem de Türk cami mimarisi içerisinde değerlendirilmesi çalışmanın ana hedeflerindedir. Bu sayede gelecek nesillerin Akseki ve çevresinin geleneksel mimarisini ve onun son temsilcilerini tanımasını hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, Akseki'nin 41 köy ve 6 beldesinde yapılan arazi çalışması neticesinde Belenalan, Çimi, Değirmenlik, Emiraşıklar, Güçlüköy ve Hüsametkin köylerinde “*düğmeli duvar*” tekniğiyle inşa edilmiş altı adet cami tespit edilmiştir. Camilerin inşa

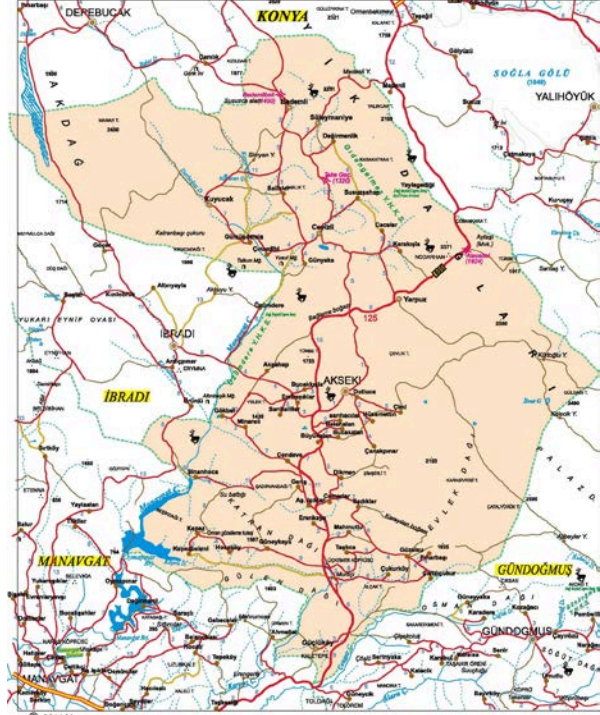

Fig. 1. Akseki Haritası (Çobanoğlu, 2012, 246)

tarihleri kesin olarak bilinmediği için anlatımda köy adlarına göre alfabetik sıra tercih edilmiştir. Mevcut yapıların dışında birçok köyde de düğmeli cami olduğu, ancak zamanla yıkılarak yerine betonarme camilerin yapıldığı yöre insanının verdiği bilgilerden öğrenilmektedir.

Fig. 2. Belenalan Köyü Camisi Genel Görünüşü

Fig. 3. Belenalan Köyü Camisi Minaresi

Fig. 4. Belenalan Köyü Camisi Harimi

Fig. 5. Belenalan Köyü Camisi Mihrap ve Minberi

Akseki'nin Düğmeli Camileri

Belenalan Köyü Camisi

Yapı, Belenalan Köyü'nde okulun hemen yanında eğimli bir araziye kurulmuştur (Fig. 2-6). Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir kütleden oluşan yapının üst örtüsü içten düz ahşap tavan, dıştan iki yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatıdır. Üzerinde inşa kitabesi olmayan yapının banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak avlu kapısındaki levhadan Fadime ve Hacı Hasan Arıcı tarafından tamir ettirildiği öğrenilmektedir. Fakat söz konusu levhada herhangi bir tarih geçmemektedir.

Ahşap ve moloz taşla düğmeli duvar tekniğiyle inşa edilen yapının dış cepheleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Caminin kuzeybatı köşesinde, ahşap bir baba direği üzerine sekizgen formlu şerefe yerleştirilmiş köşk minaresi yer almaktadır. Şerefeye ahşap korkuluklu "L" şeklindeki ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Ahşap korkuluklu şerefenin üzeri hilal şeklinde metal bir alemle sonlanan külahla örtülüdür. Şerefealtı ise çıtalarla oluşturulmuş kadeh formundadır. Yapının, minaresi, kadınlar mahfili, kapı ve pencere doğramaları ile mihrap çerçevesi ve minberi ahşaptır. Kuzey cephesi sağır tutulan caminin doğu ve batı cephelerinde üçer, güney cephesinde ise iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı mevcuttur. Güney ve batı cephelerde ayrıca birer de dikdörtgen formlu küçük üst pencere bulunmaktadır. Yapıdaki pencere

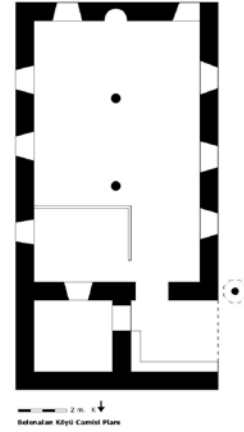

Fig. 6. Belenalan Köyü Camisi Planı (Çizim: Lokman TAY)

açıklıklarının tamamı yanlardan içe doğru şevlidir.

Yapının kuzeybatı köşesinde eyvan şeklinde bir girişi vardır. Giriş eyvanının doğu ve güney duvarlarına birer kapı açılmıştır. Doğu duvarının güney ucundaki kapıdan doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı ve üzeri düz ahşap tavanla örtülü mekâna girilmektedir. Fonksiyonu bilinmeyen bu mekân günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

Harime, giriş eyvanının güneyindeki kapıdan geçilmektedir. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı harim, duvarlar ve iki adet ahşap direğin taşıdığı düz ahşap tavanla örtülüdür. Harimi örten tahtaların arasına çitalar çakılmıştır. Harimin güney duvarına yarım daire planlı sade ahşap çerçeveli mihrap nişi yerleştirilmiştir. Mihrabın batısında ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıları ajur tekniği ile hareketlendirilmiştir. Ancak belirgin bir süsleme uygulanmamıştır. Güneydoğu köşesindeki vaaz kürsüsü ise oldukça sade düzenlenmiştir. Harimin kuzey duvarı önünde, kapının doğusunda kalan bölümde ahşap kadınlar mahfili yer almaktadır.

Yapı üzerinde minber dışında başka herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen yapının bölgedeki benzer sivil mimarlık örneklerinden ve tarihi bilinen düğmeli camilerden hareketle 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Çimi Köyü Camisi (Mescidi)

Çimi Köyü'nün merkezinde bulunan yapı eğimli bir araziye kurulmuştur (Fig. 7-11). Yaklaşık kare bir kütlede oluşan yapının üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan dört yöne eğimli atermit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Kitabesi olmayan yapının kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Fig. 7. Çimi Köyü Camisi Genel Görünüşü

Fig. 8. Çimi Köyü Camisi Minaresi

Fig. 9. Çimi Köyü Camisi Harimi

Fig. 10. Çimi Köyü Camisi Harimi

Ahşap ve moloz taş malzemeyle düğmeli duvar sisteminde inşa edilen caminin dış cepheleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Caminin kuzeybatı köşesinde, ahşap bir baba direği üzerine sekizgen formlu şerefe yerleştirilmiş köşk minaresi yer almaktadır. Şerefe ahşap korkuluklu "L" şeklindeki ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Ahşap korkuluklu şerefenin üzeri ay yıldız şeklinde metal bir alemlerle sonlanan külahla örtülüdür. Şerefealtı ise çıtalarla oluşturulmuş kadeh formundadır. Yapının, minaresi, kadınlar mahfili, kapı ve pencere doğramaları ile mihrap çerçevesi ve minberi ahşap malzemedendir.

Kuzey ve doğu cepheleri sağır tutulan yapının güney cephesinde dikdörtgen biçimli iki pencere, batı cephesinde ise bir adet dikdörtgen formlu pencere ile bir de kapı bulunmaktadır. Güney cephedeki pencereler yanlardan içe doğru şevlidir. Harime batı cephenin kuzey ucundaki lentolu kapıdan girilmektedir. Yaklaşık kare planlı harimin üzeri duvarlar tarafından taşınan düz ahşap tavanla örtülüdür. Ahşap kaplamaların arasına çıtaların çakıldığı tavanın ortasında daire şeklinde ahşap tavan göbeği bulunmaktadır. Merkezinde küçük bir sarkıt bulunan tavan göbeğinde, merkezden dışa doğru ışınlar olarak dağılan kompozisyon işlenmiştir. Harimin güney duvarına yarım daire planlı ahşap çerçeveli mihrap nişi yerleştirilmiştir. Mihrabın ahşap çerçevesine zikzak ve rozet motifleri işlenmiştir. Harimin güneybatı köşesine sonradan ahşap bir minber eklenmiştir. Vaaz kürsüsü bulunmayan yapıda, harimin kuzey duvarı önüne, ahşap kadınlar mahfili yerleştirilmiştir. Ancak kuzeybatı köşede giriş kapısı yer aldığı için kadınlar mahfili kuzey duvarın bir bölümünü kaplamaktadır.

Mihrabın ahşap çerçevesindeki zikzak ve rozetlerle tavan göbeği dışında yapıda herhangi bir süsleme ögesi görülmemektedir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen yapının bölgedeki benzer sivil mimarlık örneklerinden ve tarihi bilinen düğmeli camilerden hareketle 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Değirmenlik Köyü Camisi (Kadı Abdurrahman Paşa Camisi)

Yaklaşık kare bir kütlede oluşan yapı, Değirmenlik Köyü'nün merkezinde, düz bir arazide yer almaktadır (Fig. 12-16). Yaklaşık kare planlı yapının üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan dört yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Üzerinde inşa kitabesi olmayan yapının 1805 yılında İbradılı Kadı Abdurrahman Paşa tarafından yaptırıldığı kaynaklardan öğrenilmektedir (Arslan 2014, 148-154). Yapı, 1986 yılından beri Değirmenlik Köyü Kadı Abdurrahman Paşa Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir (Arslan 2014, 148-154).

Ahşap ve moloz taş malzemeyle düğmeli duvar sisteminde inşa edilen yapının dış cepheleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Yapının kadınlar mahfili, kapı ve pencere doğramaları, vaaz kürsüsü, mihrap çerçevesi ve minberi ahşap malzemedendir.

Caminin doğu, batı ve güney cephelerinde ikişer adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Kuzey cepheye ise kapı mevcuttur. Ahşap kapının iki kanadı üzerine simetrik olarak birer servi motifi yerleştirilmiştir.

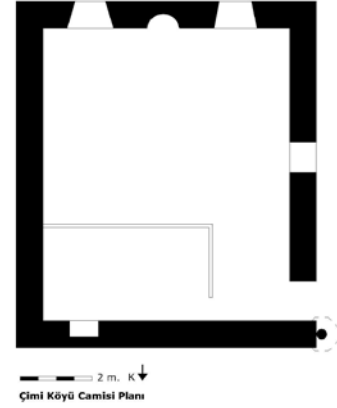

Fig. 11. Çimi Köyü Camisi Planı
(Çizim: Lokman TAY)

Fig. 12. Değirmenlik Köyü Camisi Genel Görünüşü

Fig. 13. Değirmenlik Köyü Camisi Harimi

Fig. 14. Değirmenlik Köyü Camisi Harimi

Fig. 15. Değirmenlik Köyü Camisi Mihrabı ve Minberi

Yaklaşık kare planlı harimin üzeri duvarlar ve bir adet ahşap direkle taşınan düz ahşap tavanla örtülmüştür. Harimin kible duvarında yarım daire planlı ahşap çerçevesi mihrap mevcuttur. Sarı, yeşil ve bordo renklerle boyalı olan ahşap çerçeve, zikzak ve örgü motifleriyle bezeli iki bordürden oluşmaktadır. Yarım daire formu mihrap tepeliği ise istiridye motifi şeklindedir. Güneybatı köşedeki ahşap minber, mihrabın ahşap süslemeleriyle paralellik göstermektedir. Yan aynalıkları sade bırakılan minberin, süpürgelik, köşk, köşk altı ve kapısında renkli süslemeler görülmektedir. Minber kapı altlığı mihrap tepeliğinde olduğu gibi istiridye formundadır. Harimin güneydoğu köşesinde yeşil ve sarı renge boyalı sade ahşap vaaz kürsüsü yer almaktadır. Harimin kuzey duvarı boyunca ahşap direklerle taşınan mahfil uzanmaktadır. Kadınlar mahfiline kuzeydoğu köşedeki ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Yapının süslemeleri mihrap ve minberde toplanmıştır.

Emiraşıklar Köyü Camisi

Emiraşıklar Köyü'nün merkezinde bulunan cami yaklaşık kare bir kütleden oluşmaktadır (Fig. 17-20). Ancak yapının kuzey cephesine yakın bir tarihte betonarme bir bölüm ile kuzeybatı köşesine tek şerefeli bir minare eklenmiştir. Yapının üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan dört yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Yapı, giriş kapısı üzerindeki tabelaya göre 1878 yılında inşa edilmiştir.

Düğmeli duvar sistemiyle inşa edilen yapının dış cepheleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Caminin orijinal kapı ve pencere doğramaları bilinmeyen bir tarihte plastik doğrama olarak değiştirilmiştir.

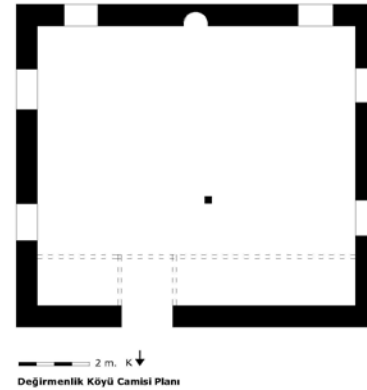

Fig. 16. Değirmenlik Köyü Camisi Planı (Çizim: Lokman TAY)

Fig. 17. Emiraşıklar Köyü Camisi Genel Görünüşü

Fig. 18. Emiraşıklar Köyü Camisi Harimi

Fig. 19. Emiraşıklar Köyü Camisi Harimi

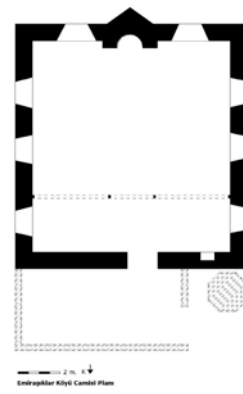

Fig. 20. Emiraşıklar Köyü Camisi Planı
(Çizim: Lokman TAY)

Kuzey cephesi sonradan eklenen mekânla kapatılmış olan yapının doğu ve batı cephelerinde simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen formulu üçer alt sıra penceresi, üçer de yine dikdörtgen formulu üst sıra penceresi mevcuttur. Güney cephede dikdörtgen formulu iki alt sıra, iki de üst sıra penceresi açılmıştır. Yapıdaki pencere açıklarının tamamı yanlardan içe doğru şevli olarak düzenlenmiştir. Ayrıca mihrabın bulunduğu bölüm dış cephede üçgen şeklinde payanda ile desteklenmiştir.

Kuzey cepheden girilen harim yaklaşık olarak kare planlıdır. Harimin üzeri duvarlar tarafından taşınan düz ahşap tavanla örtülüdür. Caminin harime doğru taşıntı yapan mihrabı, minber ve vaaz kürsüsünün yakın bir zamanda seramik kaplamalı bir malzeme ile yenilediği anlaşılmaktadır. Harimin kuzeyinde ahşap direklerle taşınan ahşap kadınlar mahfilini taşıyan direklerin üst bölümüne köşebentler yapılarak kemer görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Yapı üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir.

Güçlü Köy Camisi

Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir küteden oluşan yapı, günümüzde terk edilmiş olan eski köyde eğimli bir arazi üzerine kuruludur (Fig. 21-24). Yapının üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan dört yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Köyün terk edilmesiyle birlikte cami de işlevini yitirmiş ve harabeye dönmüştür. Üzerinde inşa kitabesi olmayan yapının banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak kuzey cephedeki kapının üzerinde 1964 tarihi yazılır. Sıva üzerine kazınan bu tarih muhtemelen yapının çimento harcıyla sıvandığı bir onarıma işaret etmektedir.

Ahşap ve moloz taş malzemeyle düğmeli duvar sisteminde inşa edilen caminin dış cepheleri günümüzde çimento harcıyla sıvalıdır. Yapının kuzeybatı köşesinde ahşap bir baba direği üzerine sekizgen formlu bir şerefe yerleştirilmiş köşk minaresi mevcuttur. Ancak minareye çıkılan ahşap merdiven basamaklarının tamamı ile şerefe kısmındaki ahşap korkulukların bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Sekizgen şerefenin üzeri ay yıldız şeklinde bir alemlle sonlanan ahşap sekizgen külahla örtülüdür. Şerefealtı ise çitalarla oluşturulmuş kadeh formundadır. Yapının kapı ve pencere doğramaları, minaresi, mihrap çerçevesi ve minberi ahşaptır.

Yapının doğu cephesinde bir, güney ve batı cephelerinde ise birer adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı mevcuttur. Doğu ve güney cephelerdeki pencereler yanlardan içe doğru sevidir. Ayrıca batı cephede dikdörtgen formlu bir de küçük üst sıra penceresi bulunmaktadır.

Kuzey cephedeki iki kanatlı ahşap kapıyla harime girilmektedir. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı harim, duvarlar tarafından taşınan düz ahşap tavan örtülüdür. Ancak yapı terk edilmiş durumda olduğu için örtü sistemi büyük oranda yıkılmıştır. Harabe haldeki caminin güney duvarında eksenden doğuya kaymış yarım daire planlı ahşap çerçevesi mihrap nişi ile ahşap minber parçaları bulunmaktadır.

Fig. 21. Güçlü Köy Camisi Genel Görünüşü

Fig. 22. Güçlü Köy Camisi Minaresi

Fig. 23. Güçlü Köy Camisi Harimi

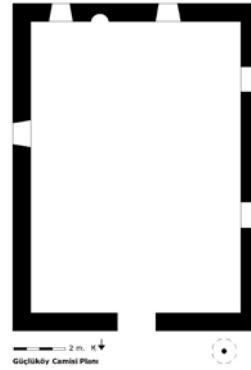

Fig. 24. Güçlü Köy Camisi Planı
(Çizim: Lokman TAY)

Yapı üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmeyen yapının bölgedeki benzer sivil mimarlık örneklerinden ve tarihi bilinen düğmeli camilerden hareketle 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Hüsametlin Köyü Camisi

Yapı Hüsametlin Köyü'nün meydanında eğimli bir arazi üzerine kuruludur. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen bir kütlede oluşan caminin üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan dört yöne eğimli kırma çatıyla örtülüdür (Fig. 25-29). Yapı giriş kapısı üzerindeki levhaya göre 1928 yılında inşa edilmiştir.

Ahşap ve moloz taş malzemeyle düğmeli duvar sisteminde inşa edilen yapının dış cepheleri günümüzde çimento harcıyla sıvanmıştır. Eserin kuzeyinde iki minare yer almaktadır. Kuzeydoğu köşede ahşap bir baba direği üzerine sekizgen formlu bir şerefe yerleştirilmiş köşk minaresi mevcuttur. Bölgedeki diğer düğmeli camilerde görülen benzer örneklerden hareketle bu minarenin orijinal olduğu düşünülmektedir. Söz konusu minareye çıkılan ahşap merdiven basamaklarının tamamı ile şerefe kısmındaki ahşap korkulukların bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Sekizgen şerefenin üzeri ay yıldız şeklinde metal bir alemlerle sonlanan sekizgen külahlarla örtülüdür. Kuzeybatı köşedeki tek şerefeli betonarme minare ise daha sonra inşa edilmiştir. Yapının orijinal minaresi, kapı ve pencere doğramaları, kadınlar mahfili ile mihrap çerçevesi ve minberi de ahşap malzemedendir.

Caminin doğu ve batı cephelerinde üçer, güney cephesinde iki, kuzey cephesinde ise bir adet pencere mevcuttur. Arazinin eğiminden dolayı daha yüksek olan güney ve batı cepheler birer payanda ile desteklenmiştir. Güney cephedeki payanda mihrabın olduğu bölümdedir.

Fig. 25. Hüsametlin Köyü Camisi Genel Görünüşü

Fig. 26. Hüsametlin Köyü Camisi Minaresi

Fig. 27. Hüsametlin Köyü Camisi Mihrap ve Minberi

Fig. 28. Hüsametlin Köyü Camisi Tavanı

Kuzey cephedeki iki kanatlı ahşap kapı ile harime girilmektedir. Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı harimin üzeri duvarlar tarafından taşınan düz ahşap tavanla örtülüdür. Ahşap tavanın ortası içe doğru sekizgen şeklinde çökertilerek vurgulanmıştır. Bu alanın ortasında da sekiz kollu yıldız motifinden gelişen sekizgen ahşap tavan göbeği bulunmaktadır. Kible duvarında yarım daire planlı, ahşap çerçeveli mihrap nişi yer almaktadır. İki bordürden oluşan mihrap çerçevesinin dıştaki bordüründe ajur tekniği ile yapılmış, kıvrık dallar üzerine yerleştirilmiş çeşitli bitkisel kompozisyonlar işlenmiştir. İçteki bordürde ise çitalama yöntemiyle oluşturulmuş zikzak motifleri görülmektedir. Süpürgelik kısmı olmayan ahşap minberin batı yüzü sade bırakılırken, doğu yüzün yan aynalık bölümünde yoğun bezeme görülmektedir. Merkezini bir çarkıfelek motifinin oluşturduğu büyük bir daire yan aynalığı tamamen kaplamaktadır. Çarkıfeleğin etrafını kuşatan güneş motifinin kolları uzayarak 20 kollu büyük bir yıldız meydana getirmektedir. Harimin güneydoğu köşesinde yalın tutulmuş vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harimin kuzey duvarı boyunca ahşap direkler tarafından taşınan kadınlar mahifi uzanmaktadır. Kuzeydoğu köşedeki ahşap merdivenle ulaşılan mahfilin üst katı çitalarla oluşturulmuş kafes ile kapatılmıştır. Yapının mihrap, minber ve tavan göbeğinde süslemeye yer verilmiştir.

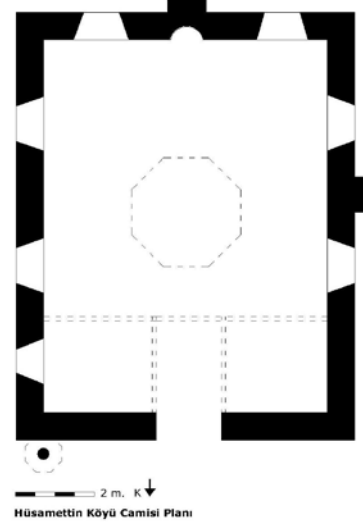

Fig. 29. Hüsamettin Köyü Camisi Planı
(Çizim: Lokman TAY)

Değerlendirme

Bu çalışmada Antalya'nın Akseki İlçesine bağlı Belenalan, Çimi, Değirmenlik, Emiraşıklar, Güçlüköy ve Hüsamettin köylerindeki “düğmeli duvar” tekniğiyle inşa edilmiş altı adet cami incelenmiştir. Akseki'nin köylerinde bunların dışında farklı tekniklerde yapılmış camiler de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada sadece yöreye özgü bir teknik olan “düğmeli duvar” sistemiyle inşa edilmiş camiler ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan bu camiler, plan, yapı elemanları, malzeme ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir. İncelenen yapıların hiçbirinde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple kim tarafından ve ne zaman yaptırıldıkları kesin olarak bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri

Akseki'de tespit edilen düğmeli camiler plan özellikleri açısından değerlendirilirken harimin kuruluşuna göre “kare planlı” ve “derinlemesine dikdörtgen planlı” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çimi, Değirmenlik ve Emiraşıklar köyleri camileri yaklaşık kare planlı; Belenalan, Güçlüköy ve Hüsamettin köyleri camileri ise derinlemesine dikdörtgen planlıdır. Tek mekândan oluşan köy camilerinde genellikle “kare veya dikdörtgen” plan şeması uygulanmaktadır. Dikdörtgen plan şeması da kendi içinde mihraba dik veya paralel olmak üzere iki gruba ayrılır. Bu plan şemaları da her dönemde Anadolu'nun her yerinde sıklıkla kullanılan plan tipleridir. Özellikle köylerde sınırlı imkân ve ekonomik koşullarla ihtiyacı karşılayacak ölçülerdeki camilerde bu planlar uygulanmaktadır.

Genellikle küçük ölçekli olan camilerin üst örtüsü duvarlar tarafından taşınmaktadır. Ancak Belenalan ve Değirmenlik köyleri camilerinde ahşap direkler taşıyıcı olarak duvarlara destek olmaktadır. Ayrıca Değirmenlik, Emiraşıklar ve Hüsamettin köyleri camilerinin mahfilleri

ahşap direkler tarafından taşınmaktadır. Ancak bu direkler mihrap ekseninde yer almaktadır. Bu sebeple de mimari açıdan değerlendirildiğinde iyi bir tasarım olmadığı anlaşılmaktadır. Burada köy camilerinin sınırlı ekonomik imkânlarla inşa edildikleri göz önüne alındığında maliyeti artıracak çözümlerden kaçınıldığı görülmektedir.

İncelenen camilerin hiçbirinde son cemaat yeri bulunmamaktadır. Yine yapıların hiçbirinde anıtsal bir taçkapı görülmez. Kapılar genellikle ahşap kanatlı basit dikdörtgen açıklıklardan oluşmaktadır. Yapılarda genellikle dikdörtgen formlu tek sıra pencere uygulaması vardır. İki örnekte görülen dikdörtgen formlu üst sıra pencereleri ise küçük tutulmuştur.

Çalışmaya konu olan camilerin tamamı içten düz ahşap tavanla, dıştan kırma çatıyla örtülüdür. Hüsamettin Köyü Camisi'nin tavanında bağdadi tekniğiyle yapılmış sekizgen çökertme tavan (sembolik kubbe) yer almaktadır. Akseki'nin köylerinde ahşap ve bağdadi tekniğiyle yapılmış çökertme tavan veya sembolik kubbe uygulamaları; Belenalan Köyü Yukarı Cami, Çimi Köyü Orta Cami ve Pınarbaşı Köyü Camisi'nde görülmektedir. Ayrıca bölgedeki sivil mimarlık örneklerinden Hüseyin Erdoğan'ın Evi (1936) (Yarar 2001, 133-138), Hacı Mehmet Türe'nin Evi (1937) (Yarar 2001, 116-124), Mustafa Erdoğan'ın Evi (1938) (Yarar 2001, 145-149) ve Çingil Evi'nde (20. yüzyıl) (Yarar 2001, 34-38) de benzer şekilde sembolik kubbe uygulanmıştır. Sembolik kubbenin benzerlerini Anadolu'nun farklı bölgelerinde birçok camide de görmek mümkündür. Boyabat-Gazidere Tabaklı Köyü Camisi (1946) (Çal 2014, 134-137), Çarşamba-Paşayazı Köyü Camii (Nefes 2010, 385-397), Erdemli-Güzeloluk Köyü Camisi (1903-1904) (Tay 2011, 265-286) ve İzmit İç Kale Camisi (1332) (Boran 2001, 75-78) sembolik kubbenin görüldüğü yapılara örnek olarak verilebilir.

İncelenen örneklerden sadece Değirmenlik Köyü Camisi'nde minare yoktur. Ancak Değirmenlik Köyü Camisi'nde de ahşap bir minare olduğu ve 1994 yılında yıkıldığı hem kaynaklardan hem de köyün yaşlılarının anlatımlarından öğrenilmektedir (Arslan 2014, 151). Emiraşıklar Köyü Camisi'nin minaresi yakın zamanda betonarmeden yapılmıştır. Hüsamettin Köyü Camisi'nde de biri ahşap diğeri betonarme olmak üzere iki minare mevcuttur. Ancak orijinal olan ahşap minaresi oldukça bakımsız durumdadır. Belenalan, Çimi, Güçlüköy ve Hüsamettin köyleri camilerinde ahşap bir direk üzerine yerleştirilen sekizgen formlu ahşap şerefeden oluşan köşk minare yer almaktadır. Akseki Güzelsu Köyü'nün yıkılan camisinin de bir köşk minareye sahip olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kayseri ve Nevşehir'de görülen taş malzemeden köşk minare yapma geleneği Akseki ve çevresinde ahşap malzemeyle kendine özgü bir karakter kazanmıştır. Anadolu'da sadece Akseki, Manavgat ve İbradı (Sağiroğlu 2016, 49-58) çevresinde karşılaşılan bu minarelerin benzerleri Bulgaristan'da Çelebi Köyü Camii (İbrahimgil *et al.* 2016, 141-142) ve İspirih Hıdır Köyü Mescidi'nde (İbrahimgil *et al.* 2016, 720) görülmektedir.

Ahşap minare yapma geleneği özellikle taşradaki geç dönem mahalli örneklerde yoğun olarak karşımıza çıkan bir uygulamadır. Anadolu'nun farklı bölgelerindeki ahşap minarelere örnek olarak: Boyabat-Çampaşalı Köyü Mescidi (1953) (Çal 2014, 71-72), Boyabat-Kadılar Köyü Camisi (Çal 2014, 180-182), Boyabat-Çördük Köyü Mescidi (Çal 2014, 238), Divriği Süleyman Ağa Camisi (1906 öncesi) (Denktaş 2010, 32-36), Divriği Şemsi Bezirgan Camisi (Denktaş 2010, 36-39), Divriği Ab-ı Çimen Camisi (Denktaş 2010, 42-45), Divriği Kültürlü Camisi (1715 öncesi) (Denktaş 2010, 47-49), Divriği Gökçe Camisi (Denktaş 2010, 49-54), Divriği Ahmet Paşa Camisi (1761-62) (Denktaş 2010, 58-60), Divriği Güllübağ Camisi (19. yüzyılın ikinci yarısı) (Denktaş 2010, 68-71), Kemaliye Vanlızâde Camii (1831-32) (Pektaş 2006, 82-86), Kemaliye Müftüoğlu Camii (19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başı) (Pektaş 2006, 116-117), Tokat Ahi Paşa Camii (18. yüzyıl sonları) (Gündoğdu 2006, 113-114), Tokat Hoca

Ahmet Camii (19. yüzyıl sonları) (Gündoğdu 2006, 116) ve Tokat Acepşir Camii (Gündoğdu 2006, 117) minareleri sayılabilir. Ancak Akseki köylerindeki ahşap köşk minareler diğer bölgelerdeki minarelerden oldukça farklıdır. Bu özelliğiyle de yöreye özgü bir uygulama olarak değerlendirilebilir (Sağiroğlu 2016, 49-58).

Çalışmaya dâhil edilen camilerden sadece Emiraşıklar Köyü Camisi'nin mihrabı yenilenmiştir. Diğer örnekler ise büyük oranda asli halini korumaktadır. Genellikle yarım daire planlı sade bir nişten oluşan orijinal mihrapların tamamında ahşap bir çerçeve dikkati çekmektedir. Mihrabın kendisi yalın tutulurken ahşap çerçeve üzerinde çeşitli süslemelere yer verilmiştir.

Anadolu'da ahşap mihrap geleneğinin en önemli temsilcisi 14. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Ürgüp-Damsa Köyü Taşkın Paşa Camisi mihrabıdır (Bakırer 2000, 218-221). Bugün Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenen mihrap erken tarihli olmasının yanında anıtsallığı ve kaliteli işçisi ile oldukça önemlidir. Ahşap mihrap uygulaması daha çok Karadeniz Bölgesi'ndeki ahşap camilerde görülen bir uygulama olmakla birlikte (Karpuz 1990, 281-298; Yavuz 2009; Yavuz 2009, 306-322; Bayhan 2009, 55-84; Nefes 2010, 151-174; Nefes 2012, 155-164; Çal 2014) Ilgın-Yukarı Çiğil Kasabası Fazıl Camii R.1296/M.1880 (Şimşir 2007, 607-620) ve Divriği Kültürlü Camisi (Denktaş 2010, 47-49) gibi Anadolu'nun farklı bölgelerinde de denenmiştir.

Çimi ve Emiraşıklar camilerinin minberleri yenilenmiştir. Diğer camilerin ahşap minberleri ise orijinaldir. Çimi ve Güçlüköy camilerinde vaaz kürsüsü bulunmamaktadır. Emiraşıklar Köyü Camisi'nin vaaz kürsüsü ise yenilenmiştir. Diğer yapılardaki vaaz kürsülerinin hepsi benzer forma sahiptir.

Değirmenlik, Emiraşıklar ve Hüsametkin köyleri camilerinin kadınlar mahfili ahşap direkler tarafından taşınmaktadır. Belenalan ve Çimi köylerindeki camilerin mahfilleri ise ahşap malzemenin yüksek bir platform şeklinde düzenlenmiştir. Hüsametkin Köyü Camisi'nin kadınlar mahfili ahşap çitallerle oluşturulmuş kafes korkuluklara sahiptir. Mahfil katındaki kafes uygulamasına Akseki ve çevresinde Büyükalın Köyü Aşağı Cami ve Yukarı Cami ile Sarıhacılar Köyü Camisi'nde rastlanır. Ayrıca Kemaliye Salihli Köyü Camii (1844) (Pektaş 2006, 95-100), Divriği Güllübağ Camisi (19. yüzyılın ikinci yarısı) (Denktaş 2010, 68-71), Manisa Attar Ece (Hoca) Camii (1923-24) (Acun 1999, 74-79), Manisa İbrahim Çelebi Camii (1549) (Acun 1999, 169-177), Manisa Serabet Camii (1646-47) (Acun 1999, 257-264) ve Ankara İç Kale (Alaaddin) Camii (1197) (Boran 2001, 50-59) gibi Anadolu'nun farklı bölgelerindeki camilerde de ahşap kafes uygulaması görülmektedir.

Malzeme ve Teknik

Akseki, Toros Dağları'nın üzerine kurulmuş bir yerleşim yeridir. Akseki'nin köyleri de Toros Dağları'nın üzerinde oldukça sarp bölgelere dağılmış durumdadır. Bu sebeple ilçe ve köyleri dağlık ve ormanlık bir coğrafyaya sahiptir. Bu da bölgenin yapı malzemesinde belirleyici olmuştur. Akseki ve çevresinde ahşap ve taş en çok tercih edilen inşaat malzemeleridir.

Anadolu'nun farklı bölgelerindeki camilerin inşasında genellikle o bölgenin geleneksel yapı malzemeleri tercih edilmektedir. Akseki'deki dügmeli camilerin inşasında da bölgenin genel eğilimine bağlı olarak ahşap ve moloz taş kullanılmıştır. İnşaat tekniği olarak moloz taşların arasına 50-60 cm aralıklarla atılan hatılları dikine kesen ve uçları cepheden dışarı taşan daha küçük hatılların atıldığı ve yöre insanı tarafından dügmeli duvar olarak adlandırılan bir teknik uygulanmıştır (Kavas 2015, 364-389). Bu teknik Anadolu Türk Mimarisi'nde Akseki, İbradı, Ormana ve çevresine özgüdür (Kavas 2015, 364-389). İncelenen yapıların asli halinde

genellikle dıştan sıvasız oldukları; içeriden ise toprak sıva ile sıvandıkları bilinmektedir. Ancak bu yapıların tamamının dış cepheleri günümüzde sıvalı durumdadır.

Yapı inşasında kuru duvar örgüsünün kullanılması, yapıların nefes almasını sağlamasının yanında geri dönüşüm için de önemlidir. Böylece zamanla işlevini yitiren ve yıkılan yapıların malzemesi doğaya kolayca uyum sağlamakta veya yeni yapıların inşasında kullanılabilir. Bu bağlamda Akseki'deki düğmeli camiler çevreleriyle uyumlu ve doğa dostu yapılar olarak değerlendirilebilir. Akseki'deki düğmeli camilerin inşasında kullanılan malzemeler, mimari yapı ile çevre-kültür ilişkisini de en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Yapıların kapı ve pencere doğramaları, zemin ve tavan döşemeleri, mahfil, mihrap çerçeveleri ve minberleri de ahşaptır. Ayrıca Belenalan, Çimi, Güçlüköy ve Hüsametkin köyleri camilerinin minareleri de ahşaptır. Değirmenlik Köyü Camisi'nde de ahşap bir minare olduğu ve 1994 yılında yıkıldığı bilinmektedir (Arslan 2014, 151).

Süsleme

Akseki'de tespit edilen düğmeli camilerin tamamı köylerde yer almaktadır. Bu camiler köy halkı tarafından kendi imkânları ile inşa edildikleri için işlev ön planda tutulmuş estetik ve süsleme arka planda kalmıştır. Bu sebeple Akseki Camileri genellikle yalın örneklerdir.

Camilerdeki süslemeler malzeme ve kompozisyon bakımından değerlendirildiğinde tamamının ahşap üzerine yapıldığı görülmektedir. Ahşap üzerine yapılan süslemelerde oyma ve boyama teknikleri kullanılmıştır. Özellikle deliğişi tekniği yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Motif ve kompozisyon olarak bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir.

Süslemelerin yapılar üzerindeki dağılımına bakıldığında; mihrap çerçevesi, minber ve tavanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle ahşap tavan göbeklerinde ve mihrapların ahşap çerçevelerinde süslemelere yer verilmiştir. Ayrıca Değirmenlik Köyü Camisi'nin kapı kanatları üzerine karşılıklı servi motifi işlenmiştir. Yine aynı kapı üzerinde metal kapı halkaları ve aynalıkları görülmektedir. Değirmenlik Köyü Camisi'nin kapı kanatlarındaki halkaların benzerleri Trakya başta olmak üzere Anadolu'nun farklı bölgelerinde de uygulanmıştır (Çal & Çal 2008).

Çimi Köyü Camisi'nin ahşap tavan göbeğinde merkezden dışa doğru ışınal dağılımı olduğu daire şeklinde büyük bir tavan göbeği mevcuttur. Bu tavan göbeğinin benzerlerini öncelikle bölgedeki Akseki Hacı Ömer Evi (Yarar 2001, 44-48), Sami'nin Evi (Yarar 2001, 79-83), Şükrü Uysal Evi (Yarar 2001, 84-88), Akseki Aşağıbucak Köyü Ömer Duruk Evi (Yarar 2001, 155-167) gibi sivil mimarlık örneklerinde ve Anadolu'nun farklı bölgelerindeki Altınyayla Ulu Camisi M.1895-1896 (Denktaş 2007, 165-186), Kurşunlu Yusuf Oğlu Hasan Ağa Camii M. 1861-1862 (Bayhan *et al.* 2007, 24-25) ve Kurşunlu Ağılözü Köyü Camii 1903 (Bayhan *et al.* 2007, 29-30) gibi ahşap tavanlı camilerde de görmekteyiz.

Hüsametkin Köyü Camisi tavan göbeğindeki süslemenin benzerleri ise yine aynı bölgede, Akseki Ak Ev (Yarar 2001, 17-21) ve Osman Yüksel Evi'nde (Yarar 2001, 74-78) görülmektedir.

Sonuç

Akseki'de yapılan arazi çalışması neticesinde: Belenalan, Çimi, Değirmenlik, Emiraşıklar, Güçlüköy ve Hüsametkin köylerinde geleneksel tarzda inşa edilmiş altı adet düğmeli cami tespit edilmiştir.

Camilerin inşa tekniği boyuna ve dikine ahşap hatıllarla takviyeli moloz taş malzemeli kuru

yığıma duvardır. Hatılların uçları dışarıya doğru 15-20 cm taşıntı yaptığı için bu teknik yöre halkı tarafından düğmeli duvar olarak adlandırılmış ve literatüre bu şekilde geçmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen yapıların tamamı köy camisidir. Bu sebeple nüfusu çok da fazla olmayan köyün ihtiyacını karşılayacak ölçülerde ve sadelikte inşa edilmişlerdir. Yapıların birçoğunda mihrabın ahşap bir çerçeveye sahip olması bölgesel bir özellik olarak önemlidir. Ayrıca incelenen örneklerin dördünde aynı formda ahşap köşk minare olması yine bölgesel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında yapıların tamamının ahşap tavanla örtülü olması ekonomik sebepler ve mimari gelenekle birlikte bölgenin ormanlık olmasının bir sonucudur.

İncelenen yapılardan sadece Değirmenlik Köyü Camisi'nin Kadı Abdurrahman Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Diğer camilerin banisine yönelik herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen her köyün camisi, kendi köy halkı tarafından imece usulu yaptırılmıştır. Ustalarına yönelik herhangi bir bilgi bulunmayan bu camilerin, bölgedeki benzer tarzdaki sivil mimarlık örneklerini yapan mahalli ustalar tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

Günümüzde ekonomik sebeplere bağlı olarak köylerde yaşayan nüfus oldukça azalmıştır. Bunun sonucu olarak da köylerin büyük oranda terk edildiği görülmektedir. Bu da yapıların yaşamın içerisinde olmamalarına ve zarar görmelerine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Türk halk mimarisinin ve kültürünün özgün ve önemli ürünlerinden biri olan Akseki'deki düğmeli camiler Türk insanının çevreyle olan uyumunu ve estetik algısını göstermektedir. Ancak bu yapıların büyük çoğunluğu günümüzde kaderine terk edilmiştir. Önümüzdeki süreçte tarım ve hayvancılığa dayalı köy ekonomisi yeniden canlandırılırsa ve çevreyle dost olan bu insanların köylerine dönmesi sağlanırsa köylerdeki camiler de diğer yapılarla birlikte kurtulacaktır. Aksi takdirde Toros Dağları'nın zirvesinde sessiz birer abide olarak zamana yenik düşerek kaybolacaklardır.

KAYNAKÇA

- Acun H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Ankara 1999.
- Arslan M. (2014). *Değirmenlik Köyü*. İstanbul 2014.
- Bakırer Ö. (2000). *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları*. Ankara 2000.
- Bayhan A. A. (2009). "Ordu'dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/7 (2009) 55-84.
- Bayhan A. A., Salman F. & Çelik Â. (2007). *Tarihi ve Kültürel Değerleri ile Kurşunlu*. Çankırı 2007.
- Çal H. & Çal Ö. (2008). *Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları ve Çekecekleri*. Ankara 2008.
- Çal H. (2000). *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler*. Ankara 2000.
- Çal H. (2014). *Boyovası/Boyabat Kazasında Türk Mimarisi*. Ankara 2014.
- Çobanoğlu A. (2012). "Akseki". *Dünden Bugüne Antalya* (2012) 245-249. Antalya.
- Denktaş M. (2007). "Altınyayla Ulu Camisi". *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan* (2007) 165-186. Konya.
- Gündoğdu H. (2006). *Tarihi Yaşatan İl Tokat*. Ankara 2006.
- İbrahimgil M. Z. & Keleş H. (2016). *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Vakıf Eserleri Envanteri*. İstanbul 2016.
- Karpuz H. (1990). "Trabzon'un Çayakara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler". *Vakıflar Dergisi* 21 (1990) 281-298.
- Kavas K. R. (2009). *Akdeniz Dağlık Yerleşimindeki Kırsal Mimari Gelenekte Çevre Estetiği: Ürünli Örneği*. Doktora Tezi. ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2009.
- Kavas K. R. (2015). "Akseki-İbradı Havzası'nda Geleneksel Mimarlık". Haz. Attila Durak, *Ben Akseki'yim*. (2015) 364-389. İstanbul
- Kunduracı O. (1995). *Batı Toroslarda Bulunan Geleneksel Konutlar*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi,

- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Konya 1995.
- Nefes E. (2010). “ Samsun’da Ahşap Bir Osmanlı Eseri: Ayvacık/Tiryakioğlu Camii”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010) 151-174.
- Nefes E. (2012). “ Samsun/Çarşamba’da Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Ahşap Cami: Ustacalı Köyü Camii Ve Kocakavak Köyü Camii”. *Vakıflar Dergisi* 38 (2010) 154-165.
- Parlak B. (2011). *Antalya Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri 2011.
- Pektaş K. (2006). *Kemaliye (Eğin)’de Türk Mimarisi*. Ankara 2006.
- Sağiroğlu Ö. & Karayazı S. S. (2017). “Akseki Belenalan Köyü Geleneksel Kırsal Konut Dokusunda Korumanın; Ekoturizm Yolu İle Sürdürülebilirliğinin Tespiti”. *TÜBAV Bilim Dergisi* 10/1 (2017) 12-35.
- Sağiroğlu Ö. (2016). “The Documentation of Rural Wooden Minarets in Akseki-Manavgat-İbradi Regions of Antalya and Determination of Their Construction Systems”. *Gazi University Journal of Science* 29/1 (2016) 49-58.
- Sağiroğlu Ö., Kınıklıoğlu T. & Karayazı S. S. (2016). “Akseki, İlvat Bölgesi Ahşap Kapı Tipolojisi ve Kilit Sisteminin ‘Traka-Tıfraz’ Belgelemesi”. *TÜBAV Bilim Dergisi* 9/3 (2016) 10-30.
- Şenocak M. & Sağiroğlu Ö. (2016). “The Restoration Proposal for Mehmet Duruk Rural Dwelling in Akseki, Bucakalan Village”. *Gazi University Journal of Science* 29/2 (2016) 391-401.
- Şimşir Z. (2007). “İlgün Yukarı Çiğil Kasabasındaki İki Ahşap Cami”. *Konya Kitabı X* (2007) 607-620. Konya.
- Tay L. (2011). “Erdemli-Güzeloluk Köyü’ndeki Türk Eserleri”. *Zeitschrift für die Welt der Türken* 3/3 (2011) 265-286.
- Tay L. (2016). “Türk Halk Mimarisinin Kamusal Yansıması Olarak Akseki Köy Odaları”. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 7 (2016) 118-141.
- Yarar S. (2000). *Geleneksel Akseki Evlerinde Tavan Süslemeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı. Ankara 2000.
- Yarar S. (2015). “Akseki’den Üç Konağın İç Mekân Duvar Süslemeleri”. Haz. Attila Durak, *Ben Akseki’yim* (2015) 391-401. İstanbul.
- Yavuz M. (2009). “Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/7 (2009) 306-322.
- Yavuz M. (2009). *Çaykara ve Dernekpazarı’nda Geleneksel Köy Camileri*. Ankara 2009.
- Yerli H. (2011). *Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri 2011.